НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ І ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

ЗАТВЕРДЖЕНО:
Вченою радою Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України Протокол № 10 від 13 серпня 2026 р.
Введено в дію:
Наказом директора
Наказ від 14 серпня 2026р. № 12

Директор НАН України
О.М.Трофимчук

Україна * Національна академія наук України * м.Київ
Інститут телекомунікацій і глобального інформаційного простору
Ідентифікаційний код 26022051

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ І КУЛЬТУРИ

Спеціальність F3 Комп'ютерні науки

2026 р.

Розробники:

д. філос.н., професор, директор ЦГО НАН України /В.А. Рижко/

к.філос.н., доцент /В.П. Драпогуз/

д.філос.н., доцент /С.В. Таранов/

д.філос.н., професор /О.С. Кирилюк/

д.філос.н., доцент /С.В. Жеребкін/

д.філос.н, професор /А.Ф. Карась/

Робочу програму розглянуто і схвалено на засіданні вченої ради Центру гуманітарної освіти НАН України

протокол № 8 від «4» листопада 2025 р.

Директор ЦГО НАН України _____ /В.А. Рижко/

Національна академія наук України • м. Київ •
Центр гуманітарної освіти
Ідентифікаційний код 05540155

Робоча програма підготовки докторів філософії стосується навчання аспірантів в Інститутах НАН України і є складовою ОНП підготовки докторів філософії усіх спеціальностей (фізико-технічних і математичних, хімічних і біологічних та соціально-гуманітарних наук).

Освітній рівень: III (освітньо-науковий) рівень вищої освіти.

Кваліфікація: доктор філософії в галузі фізико-технічних і математичних наук; хімічних і біологічних та соціально-гуманітарних наук.

З узагальненим об'єктом діяльності: наука, культура, вища освіта. З нормативним терміном навчання (денна форма): один рік.

Ця програма встановлює:

Оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, методологічної культури науковця, його креативного мислення, філософського осмислення шляхів формулювання нових ідей, історичного досвіду розв'язання проблем в галузі дослідницько-інноваційної діяльності, професійної наукової етики, необхідності теоретичного і практичного усвідомлення науковцем своєї історичної місії в розв'язанні соціальних, економічних, технічних і гуманітарних проблем людського буття сьогодення та майбутнього;

Нормативний обсяг та рівень засвоєння знань з філософії у процесі підготовки аспірантів у Інститутах НАН України відповідно до вимог освітньо- кваліфікаційного рівня доктор філософії за спеціальністю навчання;

Форми проміжної і підсумкової атестації.

Успішне виконання робочої програми є однією з необхідних підстав для присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі відповідних наук.

1. Загальні відомості

Найменування показників	Характеристика дисципліни за денною формою навчання
Вид дисципліни	навчальна
Мова викладання, навчання	українська
Загальний обсяг кредитів / годин	6/180
Курс	1
Семестр	2
Кількість змістових модулів	4
Обсяг кредитів	6
Обсяг годин, в тому числі:	180
Лекції	51
Семінарські заняття	64
Самостійна робота	65
Форма підсумкового контролю	іспит

2. Мета та завдання навчальної дисципліни.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

знати:

1) існуючі концепції взаємозв'язку філософії і науки, історію розвитку та формування наукових картин світу; критично-креативні дискусії з питань впливу філософії на науку, а також науки на філософію;

2) особливості теорії пізнання, взаємозв'язок міфологічних, релігійних, мистецьких поглядів в пізнавальному процесі, формуванні креативного мислення вченого, основні дискусії з цього приводу;

3) теоретичні тлумачення соціальних процесів, їх вплив на розвиток науки та концепції зворотнього впливу науки, техніки на соціальні процеси;

4) основні концепції методології та етики науки;

5) основні категорії філософії науки, типологічні характеристики основних концепцій, що описують розвиток наукового знання;

6) основні підходи до побудови логічно несуперечливих і обгрунтованих наукових концепцій;

7) співвідношення раціонального та ірраціонального, логіки та інтуїції, відкриття і обгрунтування в науковому пізнанні;

вміти:

1) застосовувати в своїй науково-дослідницькій діяльності теорії філософського світогляду: еволюційну та революційну, синергетичну, поліваріантну, плюралістичну, толерантність тощо;

2) використовувати знання сучасної і традиційної логіки, методи і методології розв'язання проблем конкретних тем дослідницької роботи, критично оцінювати існуючі наукові здобутки;

3) здійснювати свою наукову діяльність, дотримуючись наукової професійної етики, громадянську позицію, сприяти дотриманню професійної етики науковим загалом;

4) викласти в формі реферату філософські питання напрямку дисертаційного дослідження;

5) критично оцінювати явища і факти псевдонаукових і паранаукових досліджень.

Програмні результати навчання:

Загальні компетентності

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Спеціальні (фахові) компетентності

СК07. Здатність спілкуватися українською та англійською мовами, усно і письмово презентувати результати власних наукових досліджень, розуміти англомовні наукові тексти у сфері комп'ютерних наук та інформаційних технологій, вільно спілкуватися з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством у цілому.

Програмні результати навчання

ПРН03 Вміти з нових дослідницьких позицій формулювати загальну методологічну базу власного наукового дослідження, усвідомлювати його актуальність, мету і значення, започатковувати, планувати, реалізовувати та коригувати послідовний процес ґрунтовного наукового дослідження, критично аналізуючи та оцінюючи його результати, синтезуючи нові та комплексні ідеї з дотриманням належної академічної доброчесності, в тому числі, в контексті досягнення глобальних цілей сталого розвитку.

ПРН05. Планувати і виконувати експериментальні та/або теоретичні дослідження з комп'ютерних наук та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

ПРН07. Розробляти та реалізовувати наукові та/або інноваційні інженерні проєкти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові та

технологічні проблеми комп’ютерних наук з дотриманням норм академічної етики і врахуванням соціальних, економічних, екологічних та правових аспектів.
ПРН08. Визначати актуальні наукові та практичні проблеми у сфері комп’ютерних наук, глибоко розуміти загальні принципи та методи комп’ютерних наук, а також методологію наукових досліджень, застосовувати їх у власних дослідженнях у сфері комп’ютерних наук та у викладацькій практиці.

3. Програма навчальної дисципліни.

Змістовний модуль 1. Філософія і наукове пізнання: проблеми, еволюція.

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самост. робота
Тема 1.	Людина, світ, культура, наука, філософія	3	4	4
Тема 2.	Історія філософії і засади формування мислення вченого: давній схід, античність, доба європейського середньовіччя	6	4	4
Тема 3.	Класична філософія і класична наука	3	4	4
Тема 4.	Некласична філософія і некласична наука	3	4	4
Тема 5.	Школи і тематичні напрямки в філософії XX - XXI ст. і постнекласична наука	3	4	4
Тема 6.	Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука і національна культура	3	4	4

Змістовний модуль 2. Онтологія, гносеологія, феноменологія - світоглядно - методологічна основа наукового пізнання.

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самост. робота
Тема 7.	Онтологія	3	4	4
Тема 8.	Культурно-екзистенційні виміри гносеології	3	4	4
Тема 9.	Феноменологія	3	4	4

Змістовний модуль 3. Філософія і історія культури

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самост. робота
Тема 10.	Філософія історії і світорозуміння.	3	4	4
Тема 11.	Соціальна філософія	3	4	5
Тема 12.	Філософія культури	3	4	4

Змістовний модуль 4. Філософія науки і практика науково - дослідної діяльності.

Теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самост. робота
Тема 13.	Методологія і методи природничих і технічних, соціогуманітарних наук	3	4	4
Тема 14.	Праксеологія науки.	3	4	4
Тема 15.	Етика науки	3	4	4
Тема 16.	Вчений в глобалізованому світі.	3	4	4
			Всього годин:	180

4. Структура навчальної дисципліни

Лекції

Тема 1. Людина, світ, культура, наука, філософія.

Тема 2. Філософія як школа мислення. Історико-філософські засади формування мислення вченого.

Тема 3. Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука, культура.

Тема 4. Онтологія, гносеологія, феноменологія.

Тема 5. Культурно-екзистенційні виміри гносеології.

Тема 6. Методологія наукового пізнання.

Тема 7. Філософія історії і світорозуміння.

Семінари

Практичне закріплення лекційного матеріалу та наукові доповідіаспірантів пов'язані з темами лекцій.

До теми 1. Людина, світ, культура, наука, філософія.

1. Відношення «людина-світ» як філософсько-світоглядна проблема. Поняття світогляду, його структура і функції.
2. Передумови виникнення філософського знання. Міфологія як тип світогляду. Особливості релігійного світогляду. Релігія, наука, культура.
3. Філософія і наука. Філософія: єдність знання і мудрості.
4. Філософія в системі духовної культури людства.

До теми 2. Філософія як школа мислення. Історико-філософські засади формування мислення вченого.

1. Передумови виникнення філософії в Стародавній Індії. Релігійно-філософські вчення: брахманізм, буддизм, індуїзм.
2. Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Конфуцій про людину та її виховання. Даосизм про начала буття і ідеал мудреця.
3. Передумови виникнення античної філософії, її своєрідність і становлення.
4. Філософія Середньовіччя. Теоцентризм: Тертулліан, А. Аврелій. Вчення Фоми Аквінського про співвідношення віри і розуму, про подвійність істини. Номіналізм і реалізм.
5. Філософія епохи Відродження і Нового часу. Реформація як соціально-культурне явище. Вчення Ф. Бекона та Р. Декарта про метод. Просвітницькі погляди Вольтера, Руссо, Гете.
6. Класична німецька філософія. Філософія І. Канта, Г. Гегеля, Фейербаха: проблеми пізнання, методу і моралі.

7. Марксистська філософія: соціально-економічні і філософські засади. Проблема відчуження і гуманізму. Історична доля філософії марксизму.
8. Філософія позитивізму, екзистенціалізму і філософія постмодерну.

До теми 3. Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука, культура.

1. Філософська думка в Україні. Філософські ідеї в культурі Київської Русі XI - XIII ст. Філософські погляди Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Костомарова.
2. Соціально-філософські погляди І. Франка, Л. Українки, М. Драгоманова.
3. Українська соціально-філософська і наукова думка (філософські ідеї В. Вернадського, М. Грушевського, Д. Чижевського, М. Амосова, О. Богомолець, Є. Патона, В. Глушкова та ін..)
4. Етико-онтологічна проблематика в українській релігійній філософії (П. Юркевич, М. Гоголь).
5. Актуальні проблеми української філософії: Київська світоглядно-філософська школа (аналіз творчих здобутків П.В. Копніна, В.І. Шинкарука, М.О. Парнюка, С.Б. Кримського, І.В. Бойченка, І.В. Бичка, М.В. Поповича, Є.М. Андроса та ін..)

До теми 4. Онтологія, гносеологія, феноменологія.

1. Діяльність як універсальний спосіб людського буття і освоєння світу. Структура діяльності. Потреба і інтерес, ціль і цінність в структурі діяльності. Діалектика мети і засобів.
2. Форми освоєння світу людиною: духовно-практична, предметно-практична і духовно-теоретична діяльність.
3. Свідомість як соціокультурний феномен. Концепції свідомості в історії філософії і в сучасній філософії. Свідомість і мова. Самосвідомість, підсвідомість, надсвідомість.
4. Діяльність і життєвий шлях людини. Філософія екзистенціалізму: проблема свободи, сутності і існування.

До теми 5. Культурно-екзистенційні виміри гносеології.

1. Умови і можливості людського пізнання. Способи та форми взаємодії суб'єкта та об'єкта у пізнанні.
2. Методи, форми, рівні пізнання. Методологічна свідомість (Цехмістро І.З., М. Мамардашвілі). Чуттєве і раціональне. Відчуття, уявлення, поняття. Поняття досвіду і поняття досліду. Інтуїція та раціональне мислення. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання. Логіка відкриття та логіка обґрунтування знання.
3. Логіко-поняттєвий апарат пізнання. Мова наукового пізнання. Логічні

прийоми (індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння), поняття, судження, умовиводи та категорії пізнання. Поняття теорії (С. Кримський). Ідея пізнання. Гіпотеза. Концепти та концептуалізація (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі), Ідеали наукового пізнання. Соціокультурні та внутріншьонаукові норми пізнання (Т. Кун, Р. Мертон).

4. Істина в науці. Поняття верифікації та фальсифікації наукових теорій та концепцій (К. Поппер). Постметафізичне концептуальне мислення: опозиції теорія - сценарій, метод - дискурс, поняття - метафора, істина - консенсус. Науково-дослідні програми та їхні історичні типи. Поняття науково- дослідної програми (І. Лакатос). Вплив історичних та соціокультурних факторів на пізнання. Поняття парадигми наукового пізнання. Наукове співтовариство як носій парадигм наукового пізнання (Т. Кун). Комунікативні, знаково-семіотичні та дискурсивні виміри наукового пізнання. Пізнання і навчання. Навчання як набуття символічного інтелектуального капіталу.

До теми 6. Методологія наукового пізнання.

1. Категорії як щаблі пізнання та універсальні форми означення предметного світу. Основні філософські категорії: сутність і явище, необхідність, випадковість, форма і зміст, можливість і дійсність, кількість і якість, протиріччя, заперечення та ін.
2. Поняття закону. Категорії «закон» і «хаос». Синергетика: від хаосу до порядку. Значення синергетики в формуванні нового світорозуміння.
3. Поняття методу і методології. Філософська методологія і наукова діяльність. Метод сходження від абстрактного до конкретного, логічного і історичного та ін.
4. Основніпроцедури наукового дослідження: спостереження, вимірюванняі експеримент, аналогія, моделювання, інтерпретація та ін. Ідеали та норми наукового методу.
5. Методологічні засади класичної, некласичної та постнекласичної науки. Історична школа в філософії науки (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, І Фейєрабенд).

До теми 7. Філософія історії і світорозуміння.

1. Історичний процес і суспільство як проблема філософії історії. Проблема типологізації суспільно-історичного процесу.
2. Цивілізації, епохи та формації у розвитку суспільства. Інформаційне суспільство.
3. Суспільство і культура. Історія як діалог культур. Поняття національної культури. Національна культура і культура нації. Історичні умови формування української культури.

4. Суспільний ідеал і прогрес. Революції і реформи в історії. Проблема критерію суспільного розвитку.
5. Суспільство і природа. Поняття ноосфери. Глобальні проблеми сучасності, їх генезис та шляхи вирішення,
6. Проблеми сучасної загальноцивілізаційної ситуації. Місце України в загальноцивілізаційному і геополітичному процесі.

ОСНОВНІ ПРАЦІ, ЩО ВИНОСЯТЬСЯ НА СПІВБЕСІДУ

При підготовці до складання кваліфікаційного іспиту з філософії в ЦГО НАН України кожен аспірант має опанувати дванадцятьма (12) нижче наведеними працями і пройти за ними співбесіду. Аспіранти мають право на альтернативний вибір однієї з праць кожного пункту.

I

А) Арістотель. Метафізика / пер. з давньогр. О. Панича. – Київ : Темпора, 2022. – 848 с.
Б) Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – Київ : Основи, 2000. – 239 с.
В) Платон. Держава.пер.з давньогрецької вид. 2-е, перероблене. Львів, Апріорі, 2021. – 464с.
Г) Аврелій Марк. Наодинці з собою. Роздуми. Пер. з грецької, 4-е видання. Львів, Апріорі, 2022. – 184с.
Д) Сенека Луцій. Моральні листи до Луцілія Пер. з лат. 2-е вид. Львів, Апріорі, 2022. – 552с.

II

А) Тома Аквінський. *Компендіум теології* / пер. з лат. Інститут св. Томи Аквінського у Києві. – Київ : Кайрос, 2011. – 424 с. – ISBN 978-966-2302-08-0.

Б) Августин Аврелій. *Сповідь* / пер. з лат. Ю. Мушака. – 3-тє вид. – Київ : Основи, 1999. – 319 с.

III

А) Локк, Джон. *Два трактати про правління* / пер. з англ. Павло Содомора – Київ : Наш Формат, 2020. – 312 с. ISBN 978-617-7863-21-1
Б) Руссо, Жан-Жак. *Про суспільну угоду, або принципи політичного права* / пер. з фр., комент. О. Хома. – Київ : Port-Royal, 2001. – 349 с. – (Філософські першоджерела). – ISBN 966-7068-06-4.

IV

А) Кант, І. *Критика чистого розуму* / пер. з нім. І. Бурковського. – Київ : Юніверс, 2000. – 504 с. – ISBN 966-7305-32-5.

V

А) Сміт, Адам. *Дослідження про природу і причини багатства народів* / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. – Київ : Наш Формат, 2023. – 722 с.

VI

А) Іларіон Київський. *Слово про закон і благодать* // *Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9 т.* – Т. 1. – Київ, 2001. – С. 200–217. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr52.htm, вільний.
Б) Сковорода, Григорій. *Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті (Дружня бесіда про душевний спокій)* // *Сковорода. Найкраще* / пер. Марія Кашуба. – Львів : Terra Incognita, 2017. – С. 92–135. – ISBN 978-966-97596-7-2.
В) Юркевич, П. *Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого* // *Хроніка*. – 2000. – № 39–40. – С. 563–586.

VII

А) Костомаров, М. І. *Закон Божий (Книга буття українського народу)*. – Київ, 1991.
Б) Драгоманов, М. І. *Шевченко, українофіли і соціалізм* // *Драгоманов, М. І. Вибране*. – Київ, 1991. – С. 341–399.
В) Франко, І. *Що таке поступ* // *Франко, І. Зібрання творів: у 50 т.* – Т. 45 : Філософські праці. – Київ, 1986. – С. 300–348.

VIII

А) Липинський, В. *Релігія і церква в історії України*. – Київ, 1995. – (Див. також: *Політологічні читання*. – 1994. – № 1–2).
Б) Донцов, Д. *Націоналізм. Дух нашої давнини (фрагменти)* // *Історія філософії України. Хрестоматія*. –

Київ, 1993. – С. 434–453.

IX

А) Чижевський, Д. *Філософія на Україні*. 1926.
Б) Вернадський В. І. *Вибрані праці. Кілька слів про ноосферу*. – Київ, 2005. – С. 266–275.

X

А) Ніцше, Ф. *Шопенгауер як вихователь. Сутінки ідолів* / пер. з нім. В. М. Левицький. – Київ : Наш Формат, 2019. – 272 с. – ISBN 978-966-03-9222-9.
Ніцше, Ф. *Так казав Заратустра* / пер. з нім. В. М. Левицький. – Київ : Наш Формат, 2019. – 376 с. – ISBN 978-966-03-8712-6.
Б) Сартр, Ж.-П. *Екзистенціалізм — це гуманізм* // *Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення)* / за ред. акад. НАН України В. С. Соколова. – Київ : Либідь, 2002. – С. 1051–1063.
В) Камю, А. *Міф про Сізіфа. Бунтівна людина* / пер. з франц. О. Жупанського. – Харків : Фоліо, 2022. – 448 с. – ISBN 978-966-039-968-6.

XI

А) Кун Т. *Структура наукових революцій* / пер. О. Васильєв. – К. : Port-Royal, 2001. – 226 с.
Б) Ґадамер Г.Ґ. *Естетика і герменевтика / Герменевтика і поетика/ Вибрані твори*/ Пер. з нім. – К.: «Юніверс», 2001. – С. 7–15.

XII

А) Світогляд і духовна творчість. – Київ : Наукова думка, 1993. – (Одна із статей збірника на вибір).
Б) Шинкарук, В. І. *Світогляд і філософія. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення)* : навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. – 2-ге вид. – Київ : Знання, 2012. – С. 163–174.
В) Мамардашвілі, М. К. *Як я розумію філософію*. – Київ, 1990. – С. 14–26.
Г) Кримський, С. Б. *Підсигнатурою Софії*. – Київ, 2008. – 367 с.
Д) Попович, М. В. *Бути людиною*. – Київ, 2011. – 223 с.
Е) Єрмоленко, А. М. *Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. Монографія*. – Київ : Лібра, 2010. – 416 с.

Рекомендовані першоджерела іноземною мовою та інші допоміжні для ознайомлення

1. (Aristotle. Metaphysics // Philosophic Classics: From Plato to Derrida / ed. by Forrest E. Baird. – 6th ed. – Upper Saddle River : Pearson Higher Education, 2010. – P. 140–157. – ISBN 978-0-205-78386-1.)

2. (Aquinas, T. Compendium Theologiae = Compendium of Theology / transl. by Cyril Vollert, S.J. – St. Louis & London : B. Herder Book Co., 1947. – Режим доступу: https://isidore.co/aquinas/english/Compendium.htm, вільний.)

3. (Augustine. Confessions // Philosophic Classics: From Plato to Derrida / ed. by Forrest E. Baird. – 6th ed. – Upper Saddle River : Pearson Higher Education, 2010. – P. 275–290. – ISBN 978-0-205-78386-1.

4. Aquinas, Thomas. Summa Theologica // Philosophic Classics: From Plato to Derrida / ed. by Forrest E. Baird. – 6th ed. – Upper Saddle River : Pearson Higher Education, 2010. – P. 331–357. – ISBN 978-0-205-78386-1.)

5. Ockham, William. Summa Logicae (On Universals, Part I, Chapters 14–16) // Philosophic Classics: From Plato to Derrida / ed. by Forrest E. Baird. – 6th ed. – Upper Saddle River : Pearson Higher Education, 2010. – P. 361–366. – ISBN 978-0-205-78386-1.

6. Montesquieu, Charles de Secondat. The Spirit of the Laws / transl. by Thomas Nugent. – London : J. Nourse, 1750. – 2 vols. Режим доступу: https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/montesquieu/spiritoflaws.pdf , вільний

7. (Rousseau, Jean-Jacques. The Social Contract (Book I) // Philosophic Classics: From Plato to Derrida / ed. by Forrest E. Baird. – 6th ed. – Upper Saddle River : Pearson Higher Education, 2010. – P. 762–765. – ISBN 978-0-205-78386-1.)

8. Feuerbach, L. Zur Kritik der Hegelschen Philosophie. – Mannheim : Friedrich Bassermann, 1839.

9. Nietzsche, F. Twilight of the Idols // Philosophic Classics: From Plato to Derrida / ed. by Forrest E. Baird. – 6th ed. – Upper Saddle River : Pearson Higher Education, 2010. – P. 1045–1057. – ISBN 978-0-205-78386-1.

10. Nietzsche, F. The Antichrist // Philosophic Classics: From Plato to Derrida / ed. by Forrest E. Baird. – 6th ed. – Upper Saddle River : Pearson Higher Education, 2010. – P. 1057–1061. – ISBN 978-0-205-78386-1.

11. Sartre, J.-P. Existentialism is a Humanism // Philosophic Classics: From Plato to Derrida / ed. by Forrest E. Baird. – 6th ed. – Upper Saddle River : Pearson Higher Education, 2010. – P. 1156–1160. – ISBN 978-0-205-78386-1.

12. Karl Jaspers. Der philosophische Glaube // Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung. – München : Piper, 1948. – S. 109–110.

13. Popper Kar. Logik der Forschung // Logik der Forschung. Zur Erkenntnistheorie der modernen Naturwissenschaft. – Wien : Julius Springer, 1934. – S. 1–50.

14. Feyerabend, P. Against Method. Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge / trans. by M. G. Hollis. – London : Verso, 2010. – S. 1-50. – ISBN 978-1-84467-522-3.

15. Toulmin, S. The Structure of Scientific Revolutions // The Structure of Scientific Revolutions. – Chicago : University of Chicago Press, 1962. – P. 1–50.

16. Башляр, Г. La philosophie du non: essai d'une philosophie du nouvel esprit scientifique // La philosophie du non: essai d'une philosophie du nouvel esprit scientifique. – Paris : Presses Universitaires de France, 1940.
https://gastonbachelard.org/wp-content/uploads/2015/07/philosophie_du_non.pdf

17. Prigogine, I., & Stengers, I. Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature / photographs by Ilya Prigogine. – Illustrated ed. – New York : Bantam Books, 1984. – 349 p. – ISBN 0553340824, 9780553340822.

1. Боецій Северин. Розрада від філософії. Пер. З лат. Вид.2-е випр. і доповн. Львів, Апріорі, 202. – 208с.
2. Аврелій Марк. Наодинці з собою. Роздуми. Пер. з грецької, 4-е видання. Львів, Апріорі, 2022. – 184с.
3. Сенека Луцій. Моральні листи до Луцілія Пер. з лат. 2-е вид. Львів, Апріорі, 2022. – 552с.
4. Платон. Держава.пер.з давньогрецької вид. 2-е, перероблене. Львів, Апріорі, 2021. – 464с.
5. Ціцерон Марк Тулій. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Пер.з лат. 2-е вид. Львів, Апріорі, 2023. – 440с.
6. Пліній молодший. Пер.з лат. Львів, Апріорі, 2020. – 184с.

7. Публій Сір Сентенції. Пер.з лат. Львів, Апріорі, 2024. – 96с.
8. Саллюстій. Змова Катіліни. Пер. з лат. 2020, Апріорі 2020.- 140с.
9. Лукіан. Правдива історія. Пер.з давньогр.2022, –136с.
10. Клавдій Еліан. Стокаті історії. Пер.з давньогр. Львів, Апріорі, 2020. – 320с.
11. Цезар Гай Юлій. Нотатки про війну з галла. Пер.з лат. Львів, Апріорі, 2021. – 248с.
12. Горацій Квінт. Одн. Еподи. Сатири. Посилання. Пер.з лат.Львів, Апріорі, 2021. – 432с.
13. Овдій Назон Публій. Метамарфози. Пер.з лат.Львів, Апріорі, 2023. – 520с.
14. Светоній Трагквілл Гай Життєписи цезарів. Пер. з лат. Вид.2-е.Львів, Апріорі, 2023 – 360с.
15. Гомер. Одіссея. Пер. з давньогр. Львів, Апріорі, 2022. – 544с.
16. Петроній Арбітр. Сатирикон. Пер. з лат. Львів, Апріорі, 2024. – 192с.
17. Евріпід. Трагедії. Пер. з давньогр. 2023. – 608с.
18. Теофраст. Характери з давньогр. Львів, Апріорі, 2020. – 92с.
19. Лукрецій Кар Про природу речей. Пер. з лат. Львів, Вид.2-е. Апріорі, 2024.– 264с.
20. Гесіод. Походження богів. Львів, Апріорі, 2018. - 112с.

Рейтингова система оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності аспірантів відповідно ECTS

Відвідування лекційних занять -15 балів
Участь в роботі семінарських занять - 25 балів
Написання рефератів -15 балів
Співбесіда за першоджерелами -5 балів
Іспит - 40 балів
Всього: 100 балів

Сума балів за всі види навчальної діяльності аспірантів:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-39	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. Орієнтовний перелік питань на іспит

Змістовний модуль 1
Філософія і наукове пізнання: проблеми та їх еволюція (історичний аспект)

1. Передумови становлення філософії. Сучасне тлумачення предмету філософії. Раціональне і ірраціональне у філософії. Духовно-практична інтенція філософії. Аналіз проблематики однієї з праць (на вибір): Агацці Е. Людина як предмет філософії; Мамардашвілі М.К. Як я розумію філософію; Ортега-і-Гассет Х. Що таке філософія?
2. Філософія як запитування. Своєрідність філософських питань та структура філософського знання.
3. Поняття світогляду, його структура, основні функції та історичні типи. Філософія та світогляд. Специфіка взаємозв'язку наукового і філософського світоглядів.
4. Міф, релігія, наука, мистецтво, філософія як способи розв'язання світоглядних проблем. Міфологія в традиційному та сучасному суспільстві.
5. Характерні риси релігійного типу світосприйняття. Особливості переходу від міфологічного до релігійного світогляду. Світові релігії та їх роль у сучасному глобалізованому світі.
6. Поняття культури. Сутність та особливості кроскультурного процесу. Культура індивідуально-особистісна та масова: їх роль у сучасній історії. Культура як духовна підстава діяльності вченого.
7. Концептуальні засади давньоіндійської культури і філософії (брахманізм, буддизм, індуїзм) та їх сучасні трансформації.
8. Концептуальні засади давньокитайської культури і філософії (даосизм та конфуціанство) та їх сучасні трансформації.
9. Основні риси світосприйняття та філософії природи античної епохи. Роль античної філософії в становленні теоретичного мислення.
10. Характеристика основних періодів розвитку античної філософії та їхній зв'язок із розвитком давньогрецької науки. Порівняльний характер «західної» та «східної» філософських традицій.
11. Діалогічний метод (діалектика) Сократа та сучасна філософія і наука.
12. Філософія Платона: світ ідей, теорія пізнання, космологія, соціально-політичне вчення. Аналіз проблематики праці Платона «Держава».
13. Філософія Аристотеля: поняття науки, критика теорії ідей Платона, вчення про категорії, види причин, суспільно-політичні погляди. Аналіз проблематики праць Аристотеля «Метафізика» або «Політика» (за вибором).
14. Школи елліністично-римської філософії: кінники, епікурейці, стоїки, скептики та ін.
15. Теоцентризм як характерна риса культури та філософії Середньовіччя. Основні течії західної середньовічної філософії: реалізм, номіналізм, концептуалізм.
16. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Вплив візантійської релігійно-філософської думки на філософську культуру Київської Русі. Аналіз проблематики праці Іларіона Київського «Слово про закон і благодать».
17. Особливості культури та філософії доби європейського Відродження: гуманізм, антропоцентризм, пантеїзм, натуралізм. Ренесансний гуманізм та утопія. Філософія історії та політики в праці Н. Макіавеллі «Державець».
18. Особливості філософії та культури Нового часу. Проблема пошуку методології пізнання: підходи емпіризму та раціоналізму (Ф. Бекон, Р. Декарт).
19. Філософія Просвітництва: наука, освіта та соціальний прогрес. Аналіз проблематики праці Ш. Монтеск'є «Про дух законів».
20. Острозька академія, братські школи, Києво-Могилянська академія і формування нового типу освіти в Україні, Східній Європі.
21. Філософські погляди Г. Сковороди. Аналіз однієї з праць.

22. Філософія Ім. Канта: теорія пізнання, вчення про антиномії, етика.
23. Філософія Г.В.Ф. Гегеля: принцип тотожності мислення та буття, панлогізм, діалектика, розуміння історії. Аналіз співвідношення абстрактного та конкретного в пізнанні за працею Гегеля «Хто мислить абстрактно?».
24. Філософія Л. Фейєрбаха: антропологічний принцип та вчення про релігію.
25. Філософія К. Маркса: основні ідеї та їх критика. Аналіз проблематики однієї з праць (на вибір): Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 р. (глава «Відчужена праця»); Маркс К., Енгельс Ф. Німецька ідеологія. Розд.1; Фромм Е.
26. Некласична філософія XIX ст.: опозиція раціоналізму у метафізиці волі А. Шопенгауера. Світ як воля та уявлення.
27. Некласична філософія XIX ст.: С. К'єркегор про екзистенційний характер філософської істини.
28. Некласична філософія XIX ст.: нігілізм Ф. Ніцше (аналіз основних ідей).
29. Українська соціально-політична і наукова думка XIX – першої половини XX ст. Формування української національної ідеї (Т. Шевченко, М. Костомаров, І. Франко, В. Вернадський, Д. Донцов, В. Липинський, М. Хвильовий – аналіз одного з концептуальних підходів на вибір).
30. Антропологічний ренесанс у філософії XX ст. (аналіз концепцій М. Шелера, Х. Плесснера, А. Гелена, Е. Кассірера та ін. – двох на вибір).
31. Герменевтика: проблема інтерпретації та розуміння, герменевтичне коло. Герменевтична філософія як методологія соціогуманітарних наук.
32. Релігійна філософія XX ст.: неотомізм, тейярдизм, сучасна протестантська теологія та метафізика, релігійний персоналізм. (аналіз однієї течії за вибором). Аналіз однієї з праць на вибір: Г. Марсель. До трагічної мудрості та за її межі; П. Тейяр де Шарден. Феномен людини.
33. Людське існування як фундаментальна проблема екзистенціальної філософії: основні представники,
школи, проблеми, категоріальний апарат. Аналіз однієї з праць (на вибір): Ж.-П. Сартр «Екзистенціалізм –
це гуманізм»; А. Камю «Міф про Сізіфа».
34. Характеристика культури премодерну – модерну – постмодерну – метамодерну.
Філософський постмодернізм і метамодернізм (Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко).
35. «Комунікативний поворот» у сучасній культурі та філософії: проблеми, основні
поняття, етапи розвитку, представники.
36. Українська релігійно-філософська думка XIX-XXст. (П. Юркевич, Д.Чижевський).

Змістовний модуль 2
Онтологія, гносеологія, феноменологія

37. Онтологія як вчення про буття. Історичні типи онтології. Принцип тотожності мислення і буття. Екзистенціональний вимір людського буття.
38. Історичні типи метафізики. Основні поняття оновленої метафізики. Постметафізичне мислення.
39. Філософія і наука. Історичні форми взаємодії та протистояння.
40. Свідомість як онтологічна проблема. Матерія і свідомість. Соціальна онтологія свідомості (Г.В.Ф. Гегель, К. Маркс, М. Вебер).
41. Основні філософські концепції свідомості. Структура свідомості. Свідомість як проблема феноменології. Феноменологія свідомості.
42. Умови і можливості людського пізнання. Поняття суб'єкта і об'єкта. Способи та форми взаємодії суб'єкта та об'єкта у науковому пізнанні.
43. Методи, форми, рівні пізнання. Єдність чуттєвого і раціонального у пізнавальному процесі. Методологічна свідомість.
44. Дискурсивний та інтуїтивний характер пізнання. Вплив історичних та соціокультурних

факторів на пізнання. Поняття парадигми та наукового співтовариства. Науково-дослідні програми та їхні історичні типи. Методологічна роль парадигми і дослідницької програми у теоретичному пізнанні.

45. Мова та логіко-поняттєвий апарат наукового пізнання. Мова як засіб комунікації. Концепти та концептуалізація. Комунікативні, знаково-семіотичні та дискурсивні виміри наукового пізнання. Комунікативність філософії. Філософський зміст поняття «дискурс».

46. Місце і роль феноменології та герменевтики в сучасному науковому пізнанні. Методологічний потенціал феноменології та герменевтики у гуманітарному пізнанні. Постметафізичне концептуальне мислення: опозиції теорія - сценарій, метод - дискурс, поняття - метафора, істина нсенсус.

47. Філософія науки: проблема демаркації природознавства і гуманітарії. Парадигма діалогічності в гуманітаристиці. Єдність і відмінність природничо-наукового і соціально-гуманітарного пізнання.

Змістовний модуль 3
Філософія світоглядної культури

48. Соціальне буття як проблема. Предмет, об'єкт і функції соціальної філософії. Соціальна філософія в структурі філософського знання.

49. Поняття соціальної структури суспільства і ієрархічного рівня його організації. Проблеми формування національної еліти. Динаміка соціальної структури сучасного українського суспільства.

50. Суспільне і біологічне в людині. Філософські аспекти антропосоціогенезу**.**

51. Феномен духовності, її структура і творча спрямованість**.** Духовне життя суспільства. Цінності, як ядро духовного світу людини**.**

52. Теорія суспільного договору: Гоббс, Руссо, Локк, Монтеск'є.

53. Місце філософії історії в системі сучасних філософських знань, її взаємозв'язок з іншими галузями філософського пізнання.

54. Історична реальність як об'єкт філософії історії. Основні підходи до виміру історичного процесу. Специфіка законів історії, їх відмінність від законів природи.

55. Сенс, направленість, періодизація, скінченність та нескінченність як проблеми філософії історії. Розуміння свободи історичного вибору.

56. Проблема суб'єктів історії: нації, класи, маси. Роль особистості в історії.

57. Прогрес та регрес. Іудаїзм, християнство, просвітництво. Філософія Монтеня та Руссо. Гегельянство та марксизм.

58. Циклічне витлумачення історичного процесу (від Полібія до А. Тойнбі).

59. Роль економіки в суспільстві: трансформації економіки та політики в сучасному світі. Роль людського капіталу. Основні філософсько-економічні категорії. Сутність феномена власності. Бізнес як реальність сучасного суспільно-історичного процесу.

60. Співвідношення цивілізації та культури (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі).

61. Роль духовних чинників в історичному процесі. Концепції кінця історії (Г. Гегель, Ф. Фукуяма) та вісьової епохи К. Ясперса.

62. Поняття традиційного, індустріального та постіндустріального суспільства. Ідея інформаційного суспільства.

63.Політика і політична організація суспільства та їх роль у визначенні суспільних процесів. Аксіологічно-світоглядні принципи легітимності політики. Політичні системи суспільства: особливості політичної системи сучасної України.

64. Право і правосвідомість. Ідея правової держави. Право і закон. Право і справедливість. Держава як умова здійснення права у соціальному просторі. Право і мораль: особливості взаємозв'язку.

65. Громадянське суспільство і держава. Проблеми становлення громадянського суспільства в

Україні.
66. Наука як чинник суспільного розвитку. Багатовимірність феномена науки і багатоаспектність його філософського осмислення. Техніка і технологія в системі культури. Техніцизм.
67. Феномен сучасної глобалізації: економічний, технологічний, екологічний, інформаційний та інші аспекти. Базові аспекти глобалізації: торгівля й фінансові транзакції; рух капіталу та інвестицій; міграція людей та розповсюдження знань.
68. Глобальні проблеми сучасності. Римський клуб і його основні доповіді з питань світової проблематики та майбутнього людства.
69. Питання віртуалізації світу. Людина і штучний інтелект: проблеми і перспективи.
70. Етичні проблеми відносин людини і штучного інтелекту в освіти та науці.
71. Сучасні проблеми етики науки (біоетика, техноетика, екоетика та ін.)
72. Наукове пізнання і світогляд вченого. Поняття етосу науки.
73. Академічна доброчесність в науці і освіті.

Змістовний модуль 4
Методи, методологія і практика науково-дослідної діяльності

74. Поняття науки. Екстерналізм та інтерналізм науки. Класична, некласична та постнекласична наука. Зміна філософських засад науки при переході від класичної до некласичної та постнекласичної науки. Наука в системі техногенної цивілізації.
75. Чуттєве і раціональне емпіричне і теоретичне пізнання.
76. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання та їх форми.
77. Специфіка фундаментального і прикладного наукового пізнання.
78. Поняття наукової картини світу. Історичні типи наукових картин. Гуманітарна картина світу.
79. Наука і гуманізм: етика вченого і її значення в науковій діяльності. Персональна етика вченого. Проблеми етичного регулювання наукових досліджень.
80. Сучасний процес цивілізаційного розвитку, його характерні риси, протиріччя і проблеми (С.Б. Кримський., Ю.В. Павленко. Цивілізаційний розвиток людства).
81. Критерії науковості пізнання. Наука і псевдонаука: головні відмінності, проблема демаркації. Наука і паранаука.
82. Відношення науки і техніки. Методологія і технологія.
83. Факт, проблема, гіпотеза, концепція і теорія як форми наукового пізнання: їх специфіка і роль в науці.
84. Взаємодія науки і практики як процес розвитку відносин опредметнення і розпредметнення в науковій діяльності.
85. Наслідки глобалізації для людини і суспільств та для творчої діяльності вченого. Нові імперативи відповідальності вченого в умовах глобалізації.
86. Наука як засіб розвитку світогляду і креативних можливостей людини. Поняття креативної людини.
87. Наукова парадигма, її особливості і роль в науковому пізнанні (Т.Кун).

Література

1. Андрос Є.І. Інтелект в структурі людського буття. – К. –2010. –357с.
2. Біблер В. Культура. Діалог культур. К. – 2018. –368с.
3. Бодрія Ж. Симулякри і симуляція. – К. –2018.
4. Вебер М. Про внутрішнє покликання до науки. – Дрогобич. – 2015. – 450с.
5. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К. – 1991.
6. Габермас Ю. Постметафізичне мислення. – К. 2011. – 280с.
7. Горкгаймер Макс. Критика інструментального розуму. – К. – 2006. –283с.
8. Гжергорчик А. Наука правильного використання розуму в т. двох . – Львів, 2020.
9. Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія. – Дрогобич. – 2015. – 311с.
10. Дротянко Л.Г. Філософія наукового пізнання. – К. 2010. – 224с.
11. Дільтей В. Філософія духовно-наукового знання. – Чернігів. – 2011. – 230с.
12. Бурдьє П'єр. Практичний глузд. – Львів. – 2003. – 508с.
13. Діалог як шлях до порозуміння. – К. 2017. – 152с.
14. Донцов Д. Дух нашої давнини. – К. 2005.
15. Єрмоленко А. М. Соціальна етика і екологія. Гідність людини – пошанування природи. – К. 2010. – 416с.
16. Платон. Держава. – К. 2017. – 336с.
17. Платон. Діалоги. – К.1995.
18. Кант І. Критика чистого роздуму.– К. 2000. – 501с.
19. Луман Ніклас. Час і система раціональності. – К. 2011. – 224с.
20. Кирилюк Олександр. Християнська філософія вічності та часу у творах Григорія Сковороди.– Одеса – Київ. 2022. – 172с.
21. Кирилюк Олександр. Світоглядні категорії граничних підстав в універсальних вимірах культури. – К. 2008. – 415с.
22. Попович М. Філософія свободи. – К. 2018. – 542с.
23. Попович М. Бути людиною. – К. 2016. – 336с.
24. Іщенко Ю.А. Біогносис: подвійний топос життя. – Житомир –2010. – 300с.
25. Попович М. Червоне століття. – К. 2015. – 888с.
26. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії. – К. 2008. – 718с.
27. Кирилюк О. Універсалії культури та семіотика дискурсу . – К. – Одеса. 2023. – 291с.
28. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології. Підручник. – К. – 1998. – 688с.
29. Данелла Медоуз, Йорген Рандерс, Денніс Медоуз. Межі зростання: 30 років потому. – К.2018. – 464с.
30. Марсель Енаф. Ціна істини: дар, гроші, філософія. – К. – 2019. – 512с.
31. Ніцше Ф. Ранкова зоря. Думка про моральні пересуди. – К. –2018. –800.
32. Поппер Карл Відкрити суспільство і його вороги. – Т.1, Т.2, – К. 1994.
33. Рижко Л. Науковий простір. – К. 2000. – 301с.
34. Рижко Л. Топологія науки. – К. 2009. – 512с.
35. Рижко В. Неоконцептологія. – К. 2016. – 624с.
36. Сломен Стівен, Фербак Філіп Ілюзія знання. – К. 2018. – 344с.
37. Сартр Ж.П. Буття і ніщо. – К. 2000.
38. Таранов С.В. Внутрішня історія філософії. – К. 2023. – 194с.
39. Тоффер Е. Третя хвиля. – К. 2000. – 475с.
40. Шевченко Т.К. Повне зібрання творців: у 12-ти т.т. – К. 1989.
41. Фуко М. Археологія знання. – К. 1996.
42. Філософські основи наукових досліджень. – К. 2019. – 240с.
43. Юнг К.Т. Архетип і позасвідоме. – К. 2014. – 397с.
44. Філософія науки і культури. Словник за редакцією Н. Хамітова. – 2024. – 437с.
45. Філософія науки, техніки і культури. – К. 2018. – 200с.

46. Флорида Р. Homo creatives. – К. 2018. – 310с.
47. Хамітов Н.В. Самотність у людському бутті. Досвід. мегаантропології. – К. 2018. – 370с.
48. Хамітов Н., Крилова С. Проблема гуманізму в умовах війни і миру. – К. 2024. – 208с.

Додаткова-навчально-методична література

1. Арон Реймон. Вступ до філософії історії. – К. 2005. – 578с.
2. Бичко А.К., Бичко І.В. інш. – Філософія як історія філософії. Підручник. – К. 2010. – 610с.
3. Бойко І.В. Філософія історії. Посібник. – К. 2006.
4. Бондач С. В. інші Історія української філософії. Підручник. – К. 2008.
5. Богачов А. Л. Філософська герменевтика. Навчальний посібник. – К. 2006.
6. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К. 1996.
7. Гусєв В. І. Західна філософія нового часу. Підручник. – К. 2000.
8. Лакс М. Метафізика: сучасний курс. – 2021. – 608с.
9. Теоретичні проблеми сучасної етики. Навчальний посібник. – К. 2012.
10. Черній А. М., Чекаль Л.А. Філософія. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К. 2006. – 354с.
11. Філософія науки, техніки, архітектури. Навчальний посібник. – К. 2018. – 199с.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ З ФІЛОСОФІЇ

Для аспірантів
з напрямку "Інформатика"

1. Інформація: поняття, властивості, концепції (Шеннон, Рашевський, Колмогоров, Карнап, Бар-Хіллел, Ешбі)
2. Гносеологічні проблеми інформатизації
3. Соціальні проблеми інформатизації
4. Інформаційні технології в освіті: методологічні аспекти
5. Принцип самоорганізації в природі і суспільстві
6. Інформаційне суспільство: ідеологія та реальні проблеми
7. Концепції побудови інформаційного суспільства
8. Інформаційне і постіндустріальне суспільство: порівняння понять
9. Інформаційно-аналітична діяльність: предмет, функції, перспективи
10. Інтернет і можливі шляхи розвитку інформаційного суспільства
11. Інтернет і перетворення економічного середовища
12. Моделювання в інформатиці
13. Штучний інтелект: філософські питання розробки
14. Філософські проблеми віртуальної реальності
15. Соціальний інтелект та інформатика
16. Синергетика як новий напрямок науки
17. Інформатика: історія виникнення та розвитку
18. Інформатика і кібернетика: порівняння понять та методологічних засад

Для аспірантів
з напрямку математичного профілю

1. Світогляд і розвиток математики
2. Математики і формування світогляду
3. Математика і сучасна науково-технічна революція
4. Світоглядна позиція математика і його творча діяльність
5. Науковий ідеал і розвиток математики
6. Естетичний ідеал і розвиток математики
7. Розвиток математики та релігійні уявлення
8. Світоглядні, соціальні і практичні витоки математики Стародавньогосвіту
9. Філософські погляди Платона і старогрецька математика
10. Піфагорейська філософія та математика
11. Принципи геометрії Евкліда та їх значення для розвитку математичного знання

12. Математика в філософії Нового часу
13. Філософія Декарта і місце в ній математики
14. Ньютон і Лейбніц: філософські ідеї та математична творчість
15. Кант та проблеми математики
16. Гегель про математику
17. Діалектика та математика
18. “Математичні рукописи” К. Маркса
19. Гносеологічні засади математизації знання
20. Проблема існування у математиці
21. Особливості математичних абстракцій (понять)
22. Математика як мова науки
23. Математична логіка та математика: гносеологічні проблеми
24. Змістовне та формальне у математиці
25. Чи існує “математичне мислення”?
26. Математика та наукове передбачення
27. Значення абстракції ототожнення у розвитку математики
28. Способи побудови математичних теорій
29. Структура математичних теорій
30. Проблеми типізації математичних теорій
31. Принципи несуперечності та повноти у математиці
32. Гносеологічні засади аксіоматичного методу
33. Методи визначення понять у математиці
34. Абстракції актуальної та потенційної нескінечності, їх гносеологічний зміст
35. Парадокси обґрунтування математики
36. Філософський зміст теорем Гегеля про неповноту формальнихсистем
37. Теорія множин Кантора та її філософські засади
38. Філософські питання теорії ймовірності
39. Філософські питання теорії алгоритмів
40. Математична гіпотеза та її місце у пізнанні
41. Філософський зміст неевклідових геометрій
42. Математика та кібернетика
43. Математика та фізика
44. Математика та біологія
45. Математика та хімія
46. Математика та соціальне пізнання
47. Математика та мовознавство
48. Математика та технічні науки
49. Про математичне моделювання
50. Проблема міри в філософії і математика
51. Простір та час і математичне пізнання
52. Проблема перервного та неперервного в математиці та філософії
53. Кризи в обґрунтуванні математики та їх роль причини і шляхиподолання
54. Проблеми логізму в обґрунтуванні математики
55. Проблеми формалізму в обґрунтуванні математики
56. Проблеми інтуїціонізму в обґрунтуванні математики
57. Проблеми конструктивістського обґрунтування математики

58. Проблеми структуралізму та математика
59. Апріоризм, конвенціоналізм та математика
60. Математика в історії культури
61. Проблема “національної ідеї”
62. Українська національна ідея
63. Конфесійний фактор у розвитку української культури
64. Особливості культури Київської Русі
65. Майбутнє науки (зокрема математики)

Для аспірантів
<u>технічних інститутів НАН України</u>

Філософія і світогляд

1. Людина як предмет філософії
2. Філософія – епоха, осягнута думкою
3. Філософія і культура. Філософія як рефлексія культури
4. Модерн і постмодерн як типи філософського світорозуміння
5. Класична та некласична традиції в філософії
6. Філософія і образи майбутнього
7. Філософія як світогляд
8. Світогляд і дохристиянські вірування східних слов’ян
9. Міфологія і філософія
10. Релігійна свідомість: філософсько-психологічні аспекти подвоєння світу
11. Наука і релігія, пізнання і віра
12. Християнство: минуле, сучасне, майбутнє
13. Християнство і сучасна культура
14. Християнство в історії української культури
15. Теологія в епоху постмодернізму
16. Філософія і мистецтво. Філософські витоки безпредметного (абстрактного) мистецтва
17. Філософія і методологія: традиція і сучасність

Історія філософії

1. Давньоіндійська філософія як явище культури
2. Філософія давнього Китаю
3. Китайський контекст і філософія Заходу
4. Антична філософія і західно-європейська культура
5. Схід і Захід: порівняльний аналіз філософських і духовних традицій
6. Життя і філософська спадщина Платона. (Також на вибір аналіз концепцій Сократа, Арістотеля та інших античних філософів)
7. Особливості філософії та культури доби європейського Відродження
8. Французьке Просвітництво і його культурно-історичне значення
9. Філософія Гегеля: система і метод

Вітчизняна філософія

1. Філософські ідеї в культурі Київської Русі
2. Давня Індія в культурі Русі (XI – XV ст.)
3. Філософська і духовна спадщина Г. Сковороди
4. "Філософія серця" П. Юркевича
5. Ідеї гуманізу в творчостіТ.Г. Шевченка
6. Філософсько-історична концепція І. Франка. (Також на вибір аналіз концепцій Д. Чижевського, М. Драгоманова, В. Липинського та інших)

Сучасна світова філософія

1. Проблема людини в філософії екзистенціалізму. (На вибір аналіз концепційЖ. Сартра, А. Камю та інших)
2. Розуміння (герменевтика) як фундаментальна проблема культури
3. Комунікативна традиція в сучасній філософії
4. Постмодернізм в мистецтві та філософії
5. Релігійна філософія XX ст.: неотомізм, тейярдизм, персоналізм. (На вибір)
6. Феномен людини як предмет філософської антропології
7. Постмодернізм: погляд на науку і філософію

Проблеми буття, гносеологія і феноменологія

1. Свідомість як соціокультурний феномен
2. Мова як феномен спілкування і культури
3. З. Фрейд: теоретичні і світоглядні аспекти вчення. (Також на вибір аналіз концепцій А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Е. Гуссерля та інших)
4. Проблема істини в філософії. Істина і правда
5. Істина і омана в пізнанні і практичному житті
6. Роль інтуїції в пізнавальному процесі
7. Наукові революції в динаміці культури
8. Культурні смисли науки
9. Ідеали і норми наукового пізнання
10. Наукові і позанаукові форми мислення
11. Проблема буття в історії філософії
12. Світоглядні аспекти наукової творчості А.Ейнштейна. (Також на вибір аналіз творчості Н.Бора, В.Гейзенберга, Е.Шредінгера, В.Вернадського та інших)
13. Класична, некласична та постнекласична наука
14. Проблеми гуманізації і ціннісної орієнтації наукового знання
15. Проблема етики науки
16. Культурно-екзистенціальні виміри пізнавального процесу
17. Науковий статус антропного принципу
18. Теорія діяльності і її роль в формуванні моделей реальності
19. Духовність як екзистенціальна проблема
20. Людина: проблема цілісності і багатомірності
21. Проблема смислу і мети людського буття

Філософія техніки, наука, технологія

1. Техніка як філософська проблема
2. Техніка: структура і логіка генезису
3. Традиційна і технологічна цивілізації: генезис, етапи розвитку, культурні цінності
4. Техніка і технологія як предметні форми людської діяльностіі культури
5. Філософія техніки як філософія людини
6. Техніка як комунікаційна стратегія
7. Людина, суспільство, природа в техногенну епоху
8. Сучасна наука і філософія: проблема зміни парадигми наукового знання
9. Філософія науки в концепціях К.Поппера, Т.Куна, П.Фейєрабенда та інших.(На вибір)
10. Філософське і соціальне значення інформації в сучасному суспільстві
11. Роль синергетики в становленні нового світорозуміння
12. Наука, мистецтво, релігія
13. Соціально-екологічна доцільність техніки і технології
14. Гносеологічна сутність технічної творчості
15. Наукове пізнання і цінності техногенної цивілізації
16. Наука, технологія, культура: проблеми гуманізації і соціальної відповідальності
17. Істинність і достовірність
18. Наукова картина світу в культурі техногенної цивілізації
19. Філософія і етика науки: підсумки і перспективи
20. "Нова наука", постмодернізм і цілісність сучасного світу
21. "Розумність" світобудови: погляд фізика
22. Особливості постнеокласичного наукового пізнання

Соціальна філософія та філософія історії

1. Громадянське суспільство і держава: сутність та особливості становлення і розвитку
2. Демократія як ідея і практичний процес
3. Політика (влада) і мораль
4. Нація як соціокультурний феномен
5. Національна ідея як імператив розуму
6. Національна культура і культура нації
7. Історичні умови формування української культури
8. Свобода як творча орієнтація людини в світі
9. Ідеал, утопія і критична рефлексія
10. Політична міфологія: історія і сучасність
11. Тоталітаризм як соціальний феномен
12. Ідея ноосфери і екологічна культура
13. Формування поіндустріальної парадигми: витоки і перспективи
14. Інформаційне суспільство: перспективи постіндустріальної цивілізації
15. Проблема мети і сенсу історії
16. Цивілізація, культура, технологія і ринок
17. Основні ідеї сучасного менеджменту

18. Філософія бізнесу
19. Ділова етика і філософський прагматизм
20. Проблема типологізації суспільно-історичного процесу. Концепція історії у К.Ясперса. (Також на вибір аналіз концепцій Тойнбі, Шпенглера, Фукуями та інших)

Глобальні проблеми. Перспективи розвитку людства

1. Проблема становлення людства як суб'єкта історичного процесу
2. Культурно-історичний процес: форма і зміст
3. Організація і самоорганізація в розвитку суспільства
4. Цивілізація і культура: проблеми взаємозв'язку і розвитку
5. Діалог цивілізацій: СХІД-ЗАХІД
6. Філософія культури і парадигми філософського мислення
7. Природа і культура
8. Кінець історії чи зміна цивілізацій (К. Лоренц)
9. "Криза" нашого часу як проблема людини
10. Віртуальна реальність
11. Глобальні проблеми сучасностіі шляхи їх вирішення
12. Футорологія, її можливості і межі
13. Соціально-економічна і духовна ситуація людства на рубежі II-III тисячолість

ПРАВИЛА ТА ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ З ФІЛОСОФІЇ

Написання реферату є обов'язковим при складанні кваліфікаційного іспиту з філософії. Реферат має засвідчити сучасний рівень філософської та методологічної культури автора, його вміння осягнути існуючі головні результати філософських досліджень з розглядуваної проблеми.

Тема реферату обирається із переліку тем, запропонованих для даного потоку (спеціальності) і затверджується викладачем, який веде семінарські заняття. Одну і ту ж тему в групі можуть обирати не більше двох осіб (за згодою викладача**).** Затверджена назва теми не підлягає зміні, текст реферату має відповідати цій назві.

Правила оформлення реферату:

Загальний обсяг реферату - 21-25 сторінок друкованого тексту українською мовою формату А4

Стандарти - кегель – 14pt, міжрядковий інтервал – 1,5, шрифт Times New Roman, абзацний відступ – 1,25 см, поля - верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліворуч – 3 см, праворуч – 1,5 см.

Вимоги до оформлення реферату:

Текст реферату містить: Анотації та ключові слова українською і англійською мовами (чи мовою, яку вивчаєте, володієте) обсяг 1 стор.. План, має складається із "Вступу", основних розділів (1,2,3 і т.д.), "Висновків" та "Списку літератури" (за аналогією автореферату). В кінці реферату (після списку літератури) *обов'язково* має бути методична розробка власної дисертаційної роботи.

У *"Вступі"* необхідно обгрунтувати актуальність теми реферату, сформулювати основні питання, на яких буде зосереджена увага автора. *В першому розділі* стисло аналізується сучасна література з теми реферату. При цьому необхідно вказати на дискусійні питання, альтернативні підходи, визначити тих авторів, на праці яких буде спиратися виклад. *В наступних розділах* на основі аналізу літератури з додержанням вимог логічної послідовності та цілісності викладу має бути розкритий зміст теми. Текст реферату, його окремі фрагменти повинні бути пов'язані з працями, що представлені в списку літератури. Для написання реферату рекомендується використовувати класичну та нову літературу.

Фрагменти тексту, де йдеться про власні міркування автора реферату, необхідно виділити із загального викладу (за допомогою виразів типу: "на мій погляд...", "як на мене..." тощо).

Особливу увагу необхідно приділити *висновкам 1-3 стор. (резюме реферату)*, де треба викласти основні положення (тези) реферату, вказати, що саме показав аналіз літератури, здійснений в рефераті, якими є відповіді на

основні питання, сформульовані у *вступі*.

Оформлення довідкового матеріалу:

Бібліографічні посилання у тексті беруться у квадратні дужки. Перша цифра – номер джерела у списку літератури, друга – номер сторінки. Номер джерела та номер сторінки розділяються комою, номера джерел – крапкою з комою. Крапка ставиться після дужок посилань. Приклад: [1] або [2, с.56]. Бібліографічні джерела наводяться в порядку цитування.

Примітки подаються внизу сторінки або у кінці реферату.

Оцінка реферату:

Кожен реферат підлягає рецензуванню. Рецензент пропонує мотивовану оцінку реферату. Оцінка реферату затверджується екзаменаційною комісією. Комісія має право підвищити або знизити запропоновану оцінку, виходячи з наслідків співбесіди за рефератом /орієнтація автора у змісті реферату, обізнаність з цитованою літературою тощо/. Для позитивної оцінки реферату обов'язковим є використання літератури останніх років. Обов'язковим є також використання тієї літератури з даної теми, на яку вказав викладач-керівник семінару, а також літератури, яку було рекомендовано до семінарських занять, якщо вона стосується теми реферату. В тексті реферату мають також знаходити відбиток концептуальні положення лекційного курсу з розглядуваних в рефераті проблем.

Реферат має бути зовнішньо оформлений відповідно до зразка, представленого в Науково-методичному кабінеті ЦГО НАН України. Недотримання вищезазначених вимог до реферату дає підставу для зниження його оцінки. На оцінку реферату впливає змістовність виступу автора реферату з теми його реферату на семінарському занятті або конференції, присвяченій обговоренню рефератів. Викладач може запрошувати автора реферату на співбесіду.

Оцінка за реферат є складовою загальної оцінки екзамену. При оцінці за реферат "задовільно" загальна оцінка не може бути вище "добре". При оцінці "незадовільно" аспірант до складання кваліфікаційного іспиту з філософії не допускається.

Методична розробка дисертаційної роботи

Незалежно від теми реферату, кожен автор реферату має обов'язково на 1-2 сторінки викласти основні методологічні (філософські) проблеми (ідеї) своєї дисертаційної роботи, які прикріпляються до реферату після списку літератури окремою сторінкою.

І. Необхідно в термінах методології та філософії науки описати мету дисертаційного дослідження (напрямку наукового дослідження). Наприклад: дослідницькою метою є 1) одержання та аналіз (інтерпретація) нової емпіричної інформації; 2) перевірка певної теоретичної ідеї, гіпотези, концепції; 3) побудова математичної моделі деякого явища; 4) теоретичне

пояснення певних наукових фактів тощо.

II. Сформулювати проблему, якій присвячується дослідження, окреслити основні віхи розробки цієї проблеми (основні результати) і чим існуючі здобутки у цій галузі зараз не влаштовують наукову практику. Навести аргументи на користь необхідності розв’язання розглядуваної проблеми.

III. Охарактеризувати логіко-концептуальну складову дослідження, в рамках якої воно виконується:

1) основні концептуальні засади (ідея, "парадигма", "наукова дослідницька програма", "наукова школа", "наукова традиція", теорія, концепція тощо);

2) основний тип дослідження (фундаментальний, прикладний, технічний, технологічний тощо).

3) основні наукові методи, що використовуються в процесі дослідження.

IV. Визначити тип методології дослідницької теми: класична, некласична, постнекласична. Вказати ті прикмети, які найважливіші для дисертаційного дослідження (наприклад, якщо постнекласична методологія, то звернути увагу на її "ідеологію": нелінійність, стохастичність, незворотність, глобальний еволюціонізм, проблема антропності, самоорганізації, суб’єкт-суб’єктних комунікацій, герменевтика, компаративістика і т.д.)

V. Назвати філософські проблеми, що пов'язані з науковою темою (напрямком дослідження): теоретико-пізнавальні, світоглядні, аксеологічні, соціокультурні, етичні, соціокультурні, естетичні, практичні (прагматичні).

VI. Визначитися в межах якої філософської традиції (школи) формулюються філософські проблеми, що мають місце у дисертаційному дослідженні (наприклад, позитивізм, прагматизм, екзистенціалізм, структуралізм, герменевтика тощо).

VII. Перелік вищевказаних пунктів порад не є суворо регламентованим, а носить орієнтовний характер.

VIII. Щодо висвітлення в рефераті методологічних проблем рекомендується проконсультуватися з науковим керівником дисертаційного дослідження.

ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ НАН УКРАЇНИ

ТЕМА РЕФЕРАТУ

Реферат аспіранта
Інституту (місце навчання)

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)

/ПІДПИС/

Керівник семінару_____

/Вчений ступінь, посада/

/прізвище, ім'я та по-батькові/

КИЇВ 20___

Змістовний модуль 1.
Філософія і наукове пізнання: проблеми і їх еволюція (історичний аспект).

Тема 1. Людина, світ, культура, наука, філософія.

Проблема "людина" – "світ" як предмет філософської рефлексії. Предметно-тілесне, духовне та інтелектуальне (розумове) в житті людини. Світ як природа, артефакти та інформація. Одвічне, абсолютне, універсальне та одиничне, унікальне, прийдешнє, тлінне в житті людини. Світогляд, його історичні форми, основні поняття та функції. Міф, релігія, мистецтво, філософія, наука в контексті світоглядних проблем. Культура як загальнолюдська цінність і універсальна міра гуманістичного буття людини, суспільства, вченого. Національна культура і духовність. Філософія як квінтесенція культури. Суб'єкт, об'єкт, мова, методи філософії, і суб'єкт, об'єкт, мова, методи науки (компаративістський аналіз).

Тема 2. Філософія як школа мислення. Історико-філософські засади формування культури мислення вченого.

Проблема єдності та розмаїтості історико-філософського процесу. Співвідношення історії філософії та сучасної філософії. Зв'язки історико-філософського процесу та розвитку науки.

Філософія у країнах Стародавнього Сходу. Особливості (концептуальні засади) давньоіндійської та давньокитайської культури і філософії. Брахманізм, буддизм, індуїзм. Даосизм та конфуціанство.

Особливості (концептуальні засади) античної культури та філософії. Основні періоди розвитку античної філософії та їхній зв'язок із розвитком давньогрецької науки. Три науково-дослідницьких програми античності (математична – Піфагор, Платон; атомістична – Левкіпп – Демокрит, континуалістська та квалікативістська – Аристотель). Діалогічний метод (діалектика Сократа) та сучасна філософія і наука. Філософія Платона: світ ідей, теорія пізнання, космологія та теорія геометричних атомів, вчення про державу (його сучасні інтерпретації). Роль школи Платона в становленні давньогрецької математики, космології, астрономії. Філософія Аристотеля: критика теорії ідей Платона, матерія і форма, чотири види причин, фізика та космологія, вчення про категорії, етика. Поняття науки у Аристотеля. Роль античної філософії в становленні філософського раціоналізму, формуванні наукової раціональності та теоретичного мислення. Метафізика і логіка Аристотеля.

Характерні риси культури та філософії Середньовіччя (основні періоди: апологетика, патристика, схоластика; теоцентризм; платонізм та аристотелізм). Освіта та наукове мислення за Середньовіччя. Номіналізм, реалізм та концептуалізм. Філософсько-теологічні ідеї Фоми Аквінського. Магія, алхімія, астрологія як феномени культури Середньовіччя і передтеча становлення наукового методу.

Філософія європейського Відродження та Нової Доби. Риси ренесансної культури та філософії (гуманізм, антропоцентризм та епікуреїзм, натуралізм

та пантеїзм). Вчення Дж. Бруно та теорія Коперника як підстави духовної революції Нового часу. Методологічні програми Ф.Бекона і Р.Декарта. Фізика Декарта та фізика Ньютона. Експеримент та математика. Емпіризм та раціоналізм.

Філософія Просвітництва: антиклерикалізм, культ розуму та освіти, праві свобод людини; механіцизм та сенсуалізм, натуралізм в розумінні людини і суспільного життя. Роль філософії Просвітництва та просвітницьких програм в розвитку наукової рефлексії. «Проект Просвітництва» (наука і соціальний прогрес) та його сучасні інтерпретації. Науково-промислова революція XVI – XVII ст.

Тема 3. Класична філософія і класична наука. Особливостікласичної філософії і класичної науки.

Філософія І. Канта: критика догматичної метафізики, вчення про антиномії, теорія пізнання, етика, філософія історії та права. Філософія Канта, фізика Ньютона та сучасна філософія науки. Філософія Гегеля: принцип тотожності мислення та буття, діалектика, розум та історія. Натурфілософія Гегеля та природознавство: колізії взаємин. Філософія Л. Фейєрбаха: антропологічний принцип та вчення про релігію. Біологія та психологія як чинники формування антропології Фейєрбаха. Філософія К. Маркса: проблема людини, матеріалістичне розуміння історії. Маркс про соціальну роль науки та про її соціальну детермінацію. Концепції діалектики в європейській філософії XX ст. Діалектика та науковий метод.

Тема 4. Некласична філософія і некласична наука. Особливості некласичної філософії і некласичної науки.

Опозиції раціоналізму та ірраціоналізму у філософії XIX ст.: від абстрактних загальних законів «класики» до проблематики суб'єктивності, світу бажань, потягів, волі. Волюнтаризм А. Шопенгауера. Світ як воля і уявлення. С. К'єркегор про екзистенційний характер істини. Світоглядна позиція Ф. Ніцше: вчення про надлюдину, вічне повернення, переоцінку цінностей. Ніцше та філософія життя. А. Бергсон, Г. Зіммель.

Тема 5. Основні школи та тематичні напрями філософії XX-XXI ст. і постнекласична наука. Поснекласична філософія і постнекласична наука.

Філософія життя як вираз антисцієнтистських інтенцій в європейській культурі.Неокантіанство як особлива форма філософської рефлексії над наукою. «Науки про природу» та «науки про культуру». Релігійна філософія XX ст. Співвідношення віри і знання. Взаємодоповненість креаціоністької та наукової картини світу. Різновиди філософсько-антропологічних концепцій та їх зв'язок з науковим знанням про людину. Е. Гуссерль і основні ідеї феноменологічної філософії. Екзистенціалізм: основні представники, проблеми, категоріальний апарат. Суть та межі екзистенційного аналізу розвитку науки. Герменевтика: проблема інтерпретації та розуміння,

герменевтичне коло. Герменевтична філософія як критика індуктивного методу природознавства та як методологія соціогуманітарних наук.

Герменевтичний компонент науки. Комунікативний поворот у сучасній філософії: проблема суб'єкт-суб'єктної взаємодії та обґрунтування етики. Комунікативна дія та дискурс. Поняття про науковий дискурс та його особливості. Прагматизм. Концепція науки та наукових понять. Позитивізм та аналітична філософія, її еволюція в XX ст.: логічний позитивізм, лінгвістична філософія, «науковий реалізм».

Тема 6. Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука і культура.

Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Вплив візантійської релігійно-філософської думки на філософську культуру Київської Русі. Іларіон Київський. "Слово про закон і благодать". «Шестоднев» Іоанна Болгарського – виклад космогонічних та натурфілософських ідей. Острозька академія та братські школи. Петро Могила як основоположник модерного типу української освіти. Києво-Могилянська академія як осередок української культури та культури народів Східної Європи. Рецепція західноєвропейської філософії і наука в Києво-Могилянській академії. Соціально-політичні ідеї П. Орлика. Філософські погляди Г. Сковороди та їх вплив на українську філософію. Філософія, наука та культура в Україні XIX – початку XX ст. Соціально-філософські мотиви в творчості Т.Г. Шевченка та їх значення для розвитку національної самосвідомості. Соціально-філософські погляди І.Я. Франка, Лесі Українки, М.П. Драгоманова. Українська соціально-політична і наукова думка (В. Липинський, Д. Донцов, М. Амосов, О. Богомолець, М. Холодний, Є. Патон, В. Глушков, С. Корольов та ін). Етико-антропологічна проблематика в українській релігійній філософії XIX-XX ст. (П.Д. Юркевич, М.О. Бердяєв: проблема співвідношення філософії та науки, критика натуралізму та позитивізму, ідеї В. Вернадського, М. Грушевського, В. Винниченка). Актуальні проблеми української філософії новітньої доби (аналіз творчих здобутків І.В. Бойченка, В.С. Горського, В.П. Іванова, П.В. Копніна, С.Б. Кримського, В.С. Лісового, М.О. Парнюка, М.В. Поповича, В.Г. Табачковського, М.Ф. Тарасенка, В.І. Шинкарука, О.І. Яценюка). Київська світоглядно-філософська школа.

Змістовний модуль 2. Онтологія, гносеологія, феноменологія.

Тема 1. Онтологія і вчення про життєсвіт людини.

Онтологія як розділ філософського знання. Імпліцитність онтологічної проблематики гносеології, феноменології, герменевтиці, аксіології, естетичним та етичним дослідженням. Поняття життєсвіту людини та картини світу. Життєсвіт та формування онтологічної проблематики. Поняття буття, небуття, сутності та існування в античності. "Буття" Парменіда як реальне всезагальне. Принцип тотожності буття і мислення. Пошуки «архе» буття. Буття як становлення (Геракліт). Буття як число (Піфагор). Чуттєве і розумоосяжне буття елейців. Розгорнення буття у багаторівневу єдність в

Платоновому світі ідей. Обґрунтування множинності буття в атомістичному вченні Демокрита. Сенс буття людини у Сократа. Поняття сутності у Платона та Аристотеля. «Ентелехія» Аристотеля як процес покладання усталеної сутності. «Метафізика»: вчення про чотири причини.

Проблема буття як проблема субстанціальної сутності світу в класичній філософсько-теологічній онтології: А. Августин, С. Боецій, Ф. Аквінський, Ф. Суарес. Онтологічні концепції Нового часу: Р. Декарт, Б. Спіноза, В.Г. Ляйбніц та ін. Гносеологізація онтологічної проблематики і її завершенняв німецькій класичній філософії. І. Кант: буття як «річ в собі» (ноумен) і «річ для нас» (феномен). Кінець «метафізики сутності». Гносеологічне розчинення онтології в системі категорій (діалектичній логіці) та історичних формах свідомості (феноменології) Гегеля. Пізнання та осмислення буття. Співвідношення сутності та сенсу. Проблема Абсолютного буття.

Буття як екзистенція (С. Кіркегор). Буття і ніщо (Ф. Ніцше). Позитивістська та прагматистська критика «спекулятивної метафізики», орієнтація на «позитивне» знання «точних» наук (О. Конт і Д. Мілль, Ч. Пірс і Дж. Дьюї). Проблема досвіду/досліду буття в емпіріокритицизмі Р. Авенаріуса та Е. Маха. Онтологія і антиметафізичні методологічні програми «неопозитивізму». Неопозитивістська та постпозитивістська реінкарнація метафізики: логічний атомізм Б. Рассела и лінгвістична онтологія Л. Вітгенштайна, моральна онтологія Дж. Мура, «дескриптивна онтологія» П. Стросона, аналітична метафізика У. Куайна. Феноменологічна онтологія свідомості Е. Гуссерля. Альтернативи класичній метафізиці: «нова» онтологія М. Гартмана, фундаментальна онтологія М. Гайдеггера. Онтологічна проблематика герменевтики від Дільтея до Гадамера. Постмодерністське заперечення класичної філософської онтології Ж. Дерріда, Ж. Дельозом, Ф. Гваттарі. Постметафізичне мислення (М. Гайдеггер, Ю. Габермас). Перехід від парадигми онтології свідомості до онтології мови (С. Кримський, М. Попович). Концепції нестабільних онтологій. Комунікативна онтологія дискурсних практик Д. Бьолер, А. Єрмоленко).

Тема 2. Культурно-екзистенційні виміри гносеології.

Умови і можливості людського пізнання. Способи та форми взаємодії суб'єкта та об'єкта у пізнанні.

Методи, форми, рівні пізнання. Методологічна свідомість (В. Лекторський, М. Мамардашвілі). Чуттєве і раціональне. Відчуття, уявлення, поняття. Поняття досвіду і поняття досліду. Інтуїція та раціональне мислення. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання. Логіка відкриття та логіка обґрунтування знання.

Логіко-понятєвий апарат пізнання. Мова наукового пізнання. Логічні прийоми (індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння), поняття, судження, умовиводи та категорії пізнання. Поняття теорії (С. Кримський). Ідея пізнання. Гіпотеза. Концепти та концептуалізація (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, С. Нератіна). Ідеали наукового пізнання. Соціокультурні та внутрішньонаукові норми пізнання (Т. Кун, Р. Мертон). Істина в науці. Поняття верифікації та

фальсифікації наукових теорій та концепцій (К. Поппер). Постметафізичне концептуальне мислення: опозиції теорія – сценарій, метод – дискурс, поняття – метафора, істина – консенсус. Науково-дослідні програми та їхні історичні типи. Поняття науково-дослідної програми (І. Лакатос). Вплив історичних та соціокультурних факторів на пізнання. Поняття парадигми наукового пізнання. Наукове співтовариство як носій парадигм наукового пізнання (Т. Кун). Комунікативні, знаково-семіотичні та дискурсивні виміри наукового пізнання. Пізнання і навчання. Навчання як набуття символічного інтелектуального капіталу.

Тема 3. Класична, некласична та постнекласична епістемологія.

Класична епістемологія. Фундаменталізм, есенціалізм, суб'єктоцентризм, наукоцентризм. Зміна уявлень про суб'єкт та об'єкт пізнання. Трансформація методології раціонального пізнання. Міждисциплінарний та комплексний підходи в сучасному науковому пізнанні. Ідеї синергетики. Нове розумінні співвідношення цілого і частини (І. Добронравова, І. Цехмістро). Тоталогічні тенденції в тлумаченні проблеми цілісності (А. Грамші, Г. Лукач, Ж. Дельоз, В. Велш, В. Кізіма та ін.). Трансдисциплінарність.

Когнітивні, ціннісні та нормативні складові наукового пізнання. Логіко-дискурсивне мислення та його критерії: об'єктивність, систематичність, послідовність, обґрунтованість, предметність. Сучасна когітологія. Феномен мовомислення (М. Попович). Когнітивне спілкування, когнітивні рішення, когнітивний консенсус, когнітивні конвенції. Внутрішньонаукові норми та цінності: універсалізм, комуналізм, незацікавленість, організований скептицизм, внутрішня узгодженість, зовнішня узгодженість, простота (Мертон та ін.). Свобода наукового пошуку та відповідальність. Толерантність. Основні напрями поглиблення когітології (В.Л. Чуйко). Породжуюча граматика Н. Хомського. Когнітивна лінгвістика Ч. Філмора, Д. Лакофа. Психолінгвістика Б. Уорфа, М. Коуела. Логіко-лінгвістична, етосна та пойезисна складові наукового мислення. (Г. Башляр, Ж. Кангілем).

Тема 4. Поняття, сутність, принципи і предмет феноменології.

Поняття феномену і ноумену в філософії І. Канта. «Феноменологія духу» Гегеля як схематизація і узагальнення історичного досвіду пізнання. Принцип тотожності мислення і буття. Історичне і логічне. Діалектика розвитку форм знання. Витоки феноменології як «строгої науки» (теорії знання): Августин, Декарт, Брентано, Мейнонг, Дільтей.

Аналіз проблем свідомості. Логічні дослідження Е. Гуссерля. Критика натуралістичних, психологічних та метафізичних засад знання. Мова і концепти феноменології. Природна настанова. Процедура епохе. Поняття інтенціональності. Конституювання предметності. Ноезистаноема. Поняття ейдосу. Час і буття в феноменології. Сутність свідомості з погляду темпоральності. Проблема «чужої свідомості». Поняття інтерсуб'єктивності. «Життєсвіт» – обрій допредикативних і донаукових значень. Методи

феноменології: виявлення в актах свідомості усталених смисло-утворень. Феноменологічна редукція. Ейдетична редукція. Трансцендентальна редукція. Метод вільних варіацій. Самоочевидність та рефлексія.

Вплив феноменологічної програми пізнання на екзистенціалізм М. Гайдегтера і Ж.-П. Сартра, герменевтику Г. Гадамера, аксіологію М. Шелера, естетику М. Мерло-Понті і Р. Інгардена на психологію, лінгвістику, соціальну теорію. Феноменологічний аналіз впливу мови на культуру, зрощення феноменології зі структуралізмом, герменевтикою, психоаналізом та теорією цінностей в гуманітарних науках. Взаємозв'язок онтології, гносеології, феноменології в сучасних наукових дослідженнях.

Змістовний модуль 3. Філософія світоглядної культури науковця.

Тема 1. Філософія історії і світорозуміння.

Філософія історії: об'єкт, предмет, основні проблеми. Філософія історії як підсистема філософських знань. Місце філософії історії в системі сучасних філософських знань, її взаємозв'язок з іншими галузями філософського пізнання. Історична реальність – як об'єкт філософії історії. Закономірності співвідношення суб'єктивного та об'єктивного, індивідуального та соціального, повторюваного та неповторного в історичному процесі – як предмет філософії історії. Сенс, направленість, періодизація, скінченність – як основні проблеми філософії історії. І.Г. Гердер, Г.В.Ф. Гегель.

Проблема сенсу та спрямованості історичного процесу. Проблема сенсу та направленості історії у трактовці класичного, некласичного та постнекласичного етапів розвитку філософії історії. Прогрес та регрес. Іудаїзм, християнство, просвітництво. Філософія Монтеня та Руссо. Гегельянство та марксизм. Циклічне витлумачення історичного процесу (від Полібія до А. Тойнбі).

Проблема періодизації та суб'єкта історичного розвитку. Традиційний поділ історії на епохи чи періоди розвитку. Європоцентризм, американоцентризм, афроцентризм, азіоцентризм. Співвідношення цивілізації та культури (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі). Формаційний підхід марксизму (конфлікт продуктивних сили та виробничих відносин – як основний рушій прогресу). Людина як основа і рушій історії, ступінь її самореалізації та мета (Г.В.Ф. Гегель).

Тема 2. Соціальний світ. Соціальна філософія

Суспільство як свідома форма буття соціуму. Людина і суспільство: людина у спільноті і людина в суспільстві. Історія як суб'єкт. Міра суб'єктивності людини в історії. Проблема типологізації історії. Лінійні та циклічні моделі історичного процесу. Прогрес та регрес. Культуро-цивілізаційний та формаційний підходи (Данилевський, Шпенглер, Тойнбі, Хантінгтон). Історицизм та його критика К. Поппером.

Поняття економічного. Економіка і ринок. Гомеостатичність ринкового суспільства. Наука і техніка як елементи суспільства та чинники суспільного розвитку. Історичні способи виробництва та закономірності їх розвитку. Традиційне, індустріальне на постіндустріальне суспільство. Технократичні

концепції суспільного розвитку. Ідея інформаційного суспільства.

Духовний фактор в історії. Суспільні ідеали та їх історична обумовленість. Релігія, ідеології та утопії в житті суспільства. Міфи як імперативи історії і як продукти діяльності людей. Роль політичних міфів в суспільних процесах. Мораль як соціокультурний феномен. Категорії моралі. Релятивізм та абсолютизм в етиці. Право, правосвідомість та правозастосування. Мораль і право. Право і держава. Співвідношення понять закон і право. Позитивне і природне право. Правовий нігілізм та його причини його появи.

Політика і політична організація суспільства. Структура політичної організації. Політика і політичне у спільнотах. Демократія. Тоталітаризм та абсолютизм. Поняття держави та його історичний розвиток. Форми правління, державного устрою та типи політичних режимів. Громадянське суспільство і держава. Економічні підвалини громадянського суспільства. Конституція України та її особливості.

Історичні форми людських спільнот: етнос, політична нація, етатична нація, громадянська нація. Спільнота і суспільство: єдність та відмінність. Архетипи колективного несвідомого як історичні підвалини спільнот. Міф і його роль у становленні та функціонуванні спільнот. Етнос та нація як історичні типи людських спільнот. Примордіалістські та модерністські концепції походження нації. Етнічна та політична нація. Особливості формування української національної ідеї. Соціальна структура та соціальні відносини в спільнотах і суспільствах. Проблема соціальної стратифікації та соціальної мобільності. Егалітаризм та елітаризм. Теорії еліт.

Проблема суб'єкту історії: особа, народні маси, класи, нації, цивілізації, релігії. Проблема сенсу і спрямованості історії. Проблема кінцевої мети історичного процесу. Суперечка про «кінець історії».

Тема 3. Філософія духовного світу.

Культура як буття норм і цінностей. Культура як друга природа. Створення природного та штучного. Культура як сфера реалізації людської свободи та творчості.

Культура як предмет філософського дослідження. Основні причини виникнення філософії культури на початку XX ст. Основна проблематика філософії культури. Культурологічні концепції Г. Зіммеля, Е. Кассірера та М. Бєрдяєва. Внутрішні суперечності культури: діалог та конфлікт культур, культура і війна. Феномени масового та елітарного в культурі. Феномен діалогу культур та його комунікаційна функція. Світоглядна роль філософії культури в контексті філософського знання.

Поняття естетичного як специфічно людського способу ставлення до світу за законами краси та історичні закономірності його формування.

Співвідношення раціонального та ірраціонального в уявленнях людини про красу. Естетичні аспекти форм суспільного пізнання. Основні категорії естетики: прекрасне, величне, трагічне, комічне, потворне. Наука та естетика. Співвідношення естетичного, етичного та екзистенційно-релігійного в життєсвіті людини. Вплив розвитку техніки і технологій на стан естетичного.

Мистецтво як форма суспільного пізнання. Співвідношення практичного та духовного в структурі мистецтва. Проблеми художньо-естетичного формування вченого як громадянина і дослідника.

Змістовний модуль 4. Методи, методологія і практика науково-дослідної діяльності.

Тема 1. Методологія наукового пізнання.

Поняття методологічної свідомості. Методи, форми, рівні пізнання в науці. Емпіричний та теоретичний рівень пізнання. Спостереження та експеримент. Проблема. Гіпотеза, Концепція. Теорія. Факт та теорія. Проблеми опису, пояснення та розуміння. Системний, структурно-функціональний та порівняльно-історичний (компаративістський) підходи в науковому пізнанні. Парадигми і науково-дослідні програми. Наукові революції і стиль мислення. Єдність і розмаїття наукового пізнання. Природознавство, технічні науки і гуманітарія: специфіка методологічних програм і підходів.

Тема 2. Праксеологія науки і наукознавство.

Наука як особлива форма пізнання і основа діяльності в цивілізованому суспільстві. Суб'єкт і об'єкт наукової діяльності. Трансформація науки в технонауку. Інституціалізація науки і перехід на евристичне (креативне) науково-дослідницьке програмування. Варіативність і полісистематичність мислення та мережева організація наукових досліджень. Праксеологія науки і виникнення та активне функціонування нового суб'єкта наукового пізнання – експерта. Гносеологічна і соціально-оцінююча функція експерта. Проблеми міждисциплінарних досліджень та конвергенції методологій. Науково-дослідні програми природничих, технічних та гуманітарних наук. Особливості оцінки фундаментального та прикладного наукового знання. Проблеми і ризики. Необхідність осмислення нового відношення: "наука і виробництво", "наука і освіта", наука і влада", "наука і бізнес", "наука в Україні і наука в інших країнах". Роль філософської і загальнонаукової картин світу в методологічній свідомості вченого. Особливості методологічної і світоглядної свідомості та громадянської позиції вчених в галузі природничих, технічних та соціально-гуманітарних наук.

Тема 3. Етика науки

Етика науки: поняття, історія виникнення, соціальні функції. Проблеми наукової етики: авторство, плагіат, фальсифікація даних у наукових дослідженнях. Свобода дослідження і відповідальність науковця. Вчений і влада. Вчений і громадянське суспільство. Поняття наукового етосу: концепції

Р. Мертона. Принципи нової професійної етики вчених К. Поппер. Вітчизняні та міжнародні документи з етики науки. Кодекси професійної етики наукової діяльності. Сучасні проблеми етики науки: біоетика, техноетика, екоетика, наноетика тощо.

Лідери в науці. Науковий колектив. Етика спілкування в науковому колективі. Проблеми комунікації науковців у ринковому суспільстві. Міжнародні наукові установи і діяльність українських вчених.

Тема 4. Вчений в глобалізованому світі.

Життєсвіт людини як смисловий генератор дисциплінарних матриць. Нова тематизація класичних філософських і наукових проблем (єдності і багатоманітності, цілого і частини, простого і складного та ін). Зміна статусу вченого в умовах розвитку технонауки. Нові імперативи відповідальності вченого. Комерціалізація та корпоративізація наукових досліджень: нове співвідношення внутрішньонаукових та етичних норм. Вчений і влада. Вчений і політика. Вчений і бізнес. Проблеми розвитку національної науки та міграції вчених. Проблеми авторства та інтелектуальної власності. Корпоративна та індивідуальна інтелектуальна власність. Колізії формування знаннєвого суспільства. Зростання ролі науковця і наукового знання в навчальних і освітянських процесах. Взаємозв'язок та взаємозалежність наукових та освітянських дискурсів в сучасному суспільстві ризиків та небезпек. Роль наукового експертного знання в розв 'язанні проблем глобалізованого світу.